

Seksting – co z obecnych ustaleń naukowych wynika dla profilaktyki?

Wprowadzenie

Seksting jest obecnie rozpoznawany dosyć powszechnie nawet wśród osób, które nie są specjalistami jako wysyłanie za pomocą instrumentów, głównie internetowych treści o charakterze erotycznym. Znajomość, choć często dosyć hasłowa tego zjawiska ma związek z jednej strony z kampaniami społecznymi na jego temat prowadzonymi przez różne instytucje, z drugiej zaś z informacjami medialnymi, często ukazującymi to zjawisko w karykaturalnej, podszytej paniką moralną formie (nagłaśnia się tu często pojedyncze skrajne przypadki przedstawiając je jako powszechne). Jest to niewątpliwie jedno z tych zachowań w sieci, które, w kontekście zaangażowania nastolatków i dzieci (a także w pewnym stopniu osób dorosłych) traktowane jest jako poważne zachowanie ryzykowne. Badania na ten temat i pojedyncze poważniejsze przypadki przyciągają uwagę mediów budując grunt pod klimat paniki moralnej dotyczącej wpływu nowych mediów na funkcjonowanie młodych ludzi. W tym artykule przedstawiam aktualny stan wiedzy dotyczący sekstingu (także w kontekście definicji oraz potencjalnych typologii) oraz krótko streszczam dyskusje i kontrowersje w tym obszarze. Artykuł kończą zbudowane na obecnym stanie wiedzy wnioski dla praktyki profilaktycznej i dalszych badań naukowych, które pozwolą poszerzyć wiedzę o zjawisku.

Warto zauważyć, że problematyka sekstingu bywa traktowana dosyć wąsko. Część badaczy ogranicza się do zdefiniowania i badania behawioralnego zaangażowania, w określone aktywności – czyli wyłącznie tego w jakie czynności angażują się osoby podejmujące działania sekstingowe. Takie ujęcie gubi jednak specyfikę psychologicznego, społecznego i kulturowego wymiaru zjawiska, a tym samym lokuje je niejako „w próżni”. Badaczka problematyki sekstingu Judith Davidson (2014) proponuje dużo szersze i bardziej pogłębione podejście. Wskazuje, że w omawianym kontekście istotne są trzy kwestie – płeć (także w aspekcie kulturowym i społecznym), ludzka seksualność (wykraczająca poza wymiar biologiczno-reprodukcyjny) i zdolność do budowania bliskich intymnych relacji. Tym samym autorka ta znacząco poszerza kontekst możliwych analiz, także w kontekście przyczyn i konsekwencji sekstingu.

Młodzież w dzisiejszym świecie uczy się o seksualności z wielu źródeł: m. in . doświadczeń osobistych, relacji z innymi młodymi ludźmi oraz dorosłymi ale także w dzisiejszych czasach poprzez uczestnictwo w kulturze cyfrowej (Davidson, 2014, s.2). Sytuacja „wmieszania się” cyfrowego funkcjonowania we wszystkie sfery życia młodych ludzi jest nieunikniona i funkcjonuje jako pewien fakt społeczny. Pozostaje zatem bez uprzedzeń badać tak zmienione przez współczesność zjawiska – problematyka związków intymnych młodych ludzi i innych towarzyszących zjawisk nie jest tu wyjątkiem.

Biorąc pod uwagę ostatnią z wymienionych kwestii, powstaje pytanie, czy połączenie zaangażowania w kulturę cyfrową z seksualnością młodych ludzi przynosi korzyści, czy ryzyka, a raczej od czego zależy proporcja tych dwóch spraw.

Seksting, rozumiany najbardziej ogólnie jako przesyłanie za pomocą nowych mediów treści o charakterze seksualnym za pomocą różnych instrumentów nowych mediów najczęściej traktowany jest jako poważne ryzyko. Jednak, kiedy przyjrzymy się różnym podtypom tego zjawiska, wcześniejszym kulturowo zjawiskom o podobnym charakterze oraz kontekstom, w którym się ono pojawia, to jego obraz zaczyna być o wiele bardziej wieloznaczny.

¹ Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Weźmy choćby pod uwagę znane z historii, czy literatury listów, czy wierszy o tematyce erotycznej kierowanych do partnera, które można biorąc pod uwagę istotę zjawiska, potraktować jako prototyp sekstingu. Treści takie wykorzystywały inne medium, były jednak komunikatami o erotycznym charakterze przesyłanymi w sposób zapośredniczony. Biorąc to pod uwagę możemy jednak zastanawiać się lub badać to, czy internet wraz ze swoją specyfiką (por. Pyżalski, 2012) wnosi do zjawiska, istotne nowe jakościowo wymiary.

Pogłębione perspektywy w tym zakresie dostarczają wyniki badań jakościowych, gdzie poznajemy perspektywę samych zaangażowanych aktorów, tj. młodych ludzi, którzy podejmują działania o takim charakterze. Należy tu jednak zauważyć, iż badań takich zrealizowano dotychczas znacznie mniej niż badań ilościowych tej problematyki.

Seksting – ramy zjawiska

Definiując seksting sięga się zwykle po najogólniejsze określenia wskazujące na przesyłanie wiadomości o charakterze seksualnym poprzez instrumenty komunikacji zapośredniczonej. Wraz z rozwojem technologii komunikaty te, początkowo o charakterze słowa pisanego (*texting*) mają coraz częściej charakter multimediów (zdjęcia i filmy) (Temple i in., 2012; Wojtasik, 2014).

W pracach przeglądowych dotyczących tego zjawiska można znaleźć bardzo zróżnicowane dane na temat częstotliwości jego występowania. Możemy spotkać badania wskazujące rozpowszechnienie aktywnego sekstingu (wysyłania treści) i biernego (otrzymywanie treści) na poziomie od kilku procent internautów do kilkudziesięciu i więcej (Lounsbury, Mitchell, Finkelhor, 2011; Wojtasik, 2014)

Różnice te mogłyby wynikać z różnego rozpowszechnienia tego zjawiska w odmiennych populacjach. Kiedy jednak przyjrzymy się bliżej to zjawisko to prawie w każdym badaniu jest inaczej interpretowane, co znajduje swoje odzwierciedlenie w sposobie konstruowania pytań w narzędziach diagnostycznych (Lounsbury, Mitchell, Finkelhor, 2011). Różnice te dotyczą bardzo wielu aspektów, do których należą:

1. Sama definicja „technicznej” strony zjawiska. Czy pytamy o komunikaty kierowane do jednego odbiorcy czy prezentowane publicznie (np. w mediach społecznościowych)? Czy chodzi o przesyłanie materiałów stworzonych przez nadawcę i jego przedstawiających, czy szerzej wszelkich treści o charakterze seksualnym. Oczywiście, czym szersza definicja (operacjonalizowana w pytaniu do respondenta), tym wyższe odsetki osób, które wskazują osobiste doświadczenia związane ze zjawiskiem. Czy wreszcie ograniczamy rodzaj komunikatu (np. wyłącznie treści tekstowe, obrazy filmy, bądź wszystkie te rodzaje komunikatów traktowane łącznie).
2. Różne ujęcia dotyczące relacji pomiędzy osobami zaangażowanymi. Czy seksting rozumiany jest jako komunikacja osób będących ze sobą w związku, czy dotyczy także przesyłania treści erotycznych w innych kontekstach (np. przesyłanie treści osobom, z którymi nic wysyłającego nie łączy).?
3. Stopień „erotyczności” przesyłanych treści. Czy treści erotyczne są rozumiane jako wyłącznie przesyłanie zdjęć przedstawiających osobę wysyłającą, czy też mogą one wizualizować inne osoby? Czy treścią erotyczną są wyłącznie bardzo poważne materiały, jak np. filmy pokazujące stosunek seksualny, czy działania autoerotyczne, czy też mniej radykalne treści, np. fotografie osoby. Jeśli tak, to czy chodzi o całkowitą nagość, czy fotografie no. w stroju kąpielowym.
4. Przyjmowanie różnych przedziałów czasowych, o które pytani są respondenci (doświadczenia całego życia versus krótsze okresy, np. rok lub trzy miesiące poprzedzające badanie).

5. Uwzględniać można także aspekt woli osoby, co do otrzymywania treści, o takim charakterze. Z punktów widzenia odbiorcy kluczowe jest to, czy treści są mu narzucane, czy też otrzymuje je od osoby, od której chce je otrzymywać.
6. Istotne może być zróżnicowanie poszczególnych ról – tj. bycia kimś, kto przesyła materiały, otrzymuje je lub występuje jednocześnie w obydwu rolach.
7. Zaangażowanie wyłącznie osób małoletnich (przesyłanie w obrębie grupy rówieśniczej) lub włączenie osób dorosłych. W tej sytuacji osobą tworzącą przysyłającą lub inspirującą tworzenie materiałów jest osoba dorosła. W tej sytuacji zresztą mamy zwykle do czynienia z poważnym złamaniem prawa - produkcją pornografii dziecięcej lub molestowaniem.

Odpowiedzi na te wszystkie pytania powinny towarzyszyć osobom projektującym badania w budowaniu koncepcji badawczej, szczególnie badań realizowanych w paradygmacie ilościowym. Koncepcja taka, której kluczowym elementem jest definicja zjawiska lub wręcz jako typologia oparta o wszystkie lub wybrane kryteria z tych omówionych wyżej. Analiza literatura oraz dostępne przeglądowe teksty krytyczne wskazują jednak, iż takie konceptualizacyjne podejście jest jeszcze stosunkowo rzadkie. Zjawisko sekstingu z pewnością zaliczyć można do tych, które choć coraz częściej badane mają niewystarczające podstawy teoretyczne lub założenia teoretyczne nie są wykorzystywane w konstruowaniu metodologii badawczej w konkretnych projektach (por. Lounsbury, Mitchell, Finkelhor, 2011). W tym kontekście istotny jest zatem krytycyzm odbiorców tekstów naukowych, związany ze szczegółową analizą zastosowanej metodologii ze szczególnym uwzględnieniem operacjonalizacji zmiennych. Okazuje się bowiem, że na obecnym etapie analizując wyniki różnych badań z „seksingiem” w tytule analizujemy w rzeczywistości badania dotyczące rozpowszechnienia bardzo zróżnicowanych zjawisk. Najtrudniejsze są tu sytuacje, gdy seksting w pytaniach operacjonalizowany jest tak ogólnikowo, że tak naprawdę nie da się powiedzieć, czego konkretnie doświadczyli badani wskazujący na bierne lub czynne zaangażowanie w seksting.

Żeby jeszcze lepiej zilustrować potrzebę dobrego definiowania zjawiska proponuję przyjrzeć się kilku przypadkom, które na ogólnym poziomie mogą być traktowane jako przypadki sekstingu – jednak są one odmienne i bardzo specyficzne przy przyjęciu perspektywy jakościowej. Oba przypadki pochodzą z materiały badawczego zebranego w ramach projektu IMPAKT². W części badań tego projektu nauczyciele i uczniowie opowiadali o konkretnych, znanych im z życia sytuacjach związanych z cyberprzemocą. Część tych sytuacji była powiązana (zazębiała się) z problemem sekstingu.

Pierwszą sytuacją jest przypadek, gdy *„zakochana dziewczyna wysłała chłopakowi, swoje nagie zdjęcie, on jednak nie był nią zainteresowany i pokazał je koleżance, która przesłała je dalej i tak spirala zaczęła się nakręcać. Reakcje wobec ofiary były wulgarne, zdarzały się wobec niej przezwiska i nie tylko.”* (wywiad z nauczycielem gimnazjum). Mamy więc, biorąc pod uwagę niektóre kryteria wymienione wyżej, sytuację, która dzieje się wewnątrz grupy rówieśniczej. Osoba, która wysłała zdjęcia liczy na związek z tym do kogo wysłała, który jednak się nie zawiązuje. Sprawcą upublicznienia materiałów jest chłopak, który dostał zdjęcia do swojej wiadomości i upublicznia je bez zgody osoby wysyłającej. Motywem nie jest jednak konieczne skrzywdzenie drugiej osoby. Zdjęcia (czyli komunikat wizualny) mają wyraźnie erotyczny charakter (nagość kontekstowa). Jednak inne zebrane w ramach badań projektu przypadki znacząco różniły się od tu opisanego. Dotyczyły one przykładowo rozsyłania przez osoby, które długo funkcjonowały w związku, a upubliczniały materiały innym osobom dopiero po rozstaniu. Wreszcie nie zawsze były to materiały wizualne – w niektórych sytuacjach dotyczyły, np. listów zawierających treści

² Projekt został sfinansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju - NCBIR /IS-2/31/NCBR/2015

intymne (także o charakterze erotycznym - Pyżalski, 2012). Sam projekt dotyczył sytuacji przemocy – którą takie przypadki sekstingu, jak tu opisane z pewnością są. Należy jednak pamiętać, że istnieje wiele sytuacji, gdzie wysyłanie treści o takim charakterze w związku nie kończy się wystąpieniem poważnych konsekwencji a osoby zaangażowane w takie działanie nie krzywdzą się wzajemnie. Wyraźnie odmienny jest przypadek opisywany przez chłopca, który znał ofiarę sekstingu. Opisuje on sytuację, gdzie *„ktoś założył na portalu profil mojej koleżance, część zdjęć wstawił jej a część pornograficznych bez twarzy i wszyscy myśleli, że jej, była załamana.”* Wyraźnie widać tu sytuację osoby nieznanej (przynajmniej ofierze), której motywem działania było wyrządzenie krzywdy. Widać wyraźnie, że potencjał wiktyimizacyjny sekstingu jest bardzo zróżnicowany i mocno powiązany z cechami konstytutywnymi poszczególnych przypadków oraz szerszym kontekstem społecznym ich wystąpienia. Niezbędne jest tu zatem tworzenie typologii będących podstawą operacjonalizacji badawczych. Takich typologii, szczególne zweryfikowanych empirycznie, jednak wciąż w badaniach sekstingu brakuje.

Nie można pominąć legalnego wymiaru, który odnosi się do przynajmniej niektórych przypadków sekstingu. Należy tutaj zwrócić uwagę, że seksting bywa w przypadku małoletnich osób traktowany jak przestępstwo wobec małoletniego (w naszym kraju przed ukończeniem 18 roku życia) lub przejaw demoralizacji w rozumieniu Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, gdy to młody człowiek wysyła treści o takim charakterze. W przypadku osób dorosłych (z wyłączeniem sytuacji, gdy treści są niechciane, tego typu legalne ograniczenia nie występują (Benotsch i in., 2013). Bazując na takim prawnym ujęciu, niektórzy badacze proponują wyraźne rozróżnienia. Proponuje się tu przykładowo typologię uwzględniającą:

1. Seksting kwalifikowany (przymus i manipulacja ze strony osoby dorosłej, jasne naruszenie prawa przez dorosłego)
2. Seksting eksperymentalny (sytuacje w grupie rówieśniczej, będące elementem poszukiwania lub podtrzymania romantycznej relacji) (Mitchell, Finkelhor, Jones, Wolak, 2012; Wojtasik, 2014). Ten rodzaj sekstingu jest zresztą dominujący, jeśli idzie o rozpowszechnienie. W polskich badaniach aż 73% nastolatków, które wysłały innym zdjęcie, gdzie byli nago lub prawie nago, wskazują, że adresatami były osoby z którymi były w związku (Wójcik, Makaruk, 2014). W tych samych badaniach, 69% tych, którzy wysłali takie zdjęcie wskazali na motyw flirtowania ze swoją dziewczyną/chłopakiem a 40% czasami równolegle wskazało jako motyw chęć zwrócenia na siebie uwagi (Wójcik, Makaruk, 2013).

Mitchell, Finkelhor, Jones, Wolak (2012) proponują zatem, aby zamiennie wobec terminu seksting stosowanie określenia „obrazy o charakterze seksualnym wyprodukowane przez młodzież”. Oczywiście to ostatnie pojęcie rozumiane jest jako bardziej osadzone w normie rozwoju psychoseksualnego i potencjalnie mniej groźne w zestawieniu z sekstingiem pierwszego rodzaju. Nie oznacza to jednak, że seksting drugiego rodzaju nie podlega w wielu krajach legislacji. Przykładowo, bazując na przepisach polskiej Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich czynne zagazowanie w seksting zależnie od kontekstu może być traktowane jako przejaw demoralizacji lub czyn karalny (por. Konarska-Wrzosek, 2013).

Znaczące jest także to, że praktyki określane przez dorosłych, w tym specjalistów jako seksting w codziennym dyskursie przez młodych ludzi są nazywane często inaczej (Davidson, 2014). Używane bywają określenia dużo bardziej neutralne jak „przesyłanie”, „szerowanie”, itd. w szczególności w odniesieniu do sytuacji wewnątrz grupy rówieśniczej. Nie oznacza to oczywiście, że w wyniku zaangażowania w takie praktyki młody człowiek nie może ponieść szkody i zostać skrzywdzony.

Przeciwnie, tak często się dzieje, nawet bez wyartykułowanych wprost intencji sprawcy (Pyżalski, 2012). Zresztą polscy nastolatki, którzy otrzymali zdjęcie o charakterze erotycznym od rówieśnika lub rówieśniczki, najczęściej wskazywali, że wysłali je oni, by zwrócić na siebie uwagę, flirtować z nimi bądź zrobili to oni na ich prośbę. Jedynie 7% badanych wskazało motywację negatywną wysyłającego – chęć zrobienia przykrości.

Uzmysłowienie sobie różnicy percepcji tych samych zjawisk przez dorosłych i młodzież jest kluczowe dla sensownego projektowania działań wychowawczych i profilaktycznych oraz konstruktywnego dialogu międzypokoleniowego dotyczącego bezpieczeństwa internetowego w tym obszarze.

Dyskutując problematykę sekstingu warto przyjrzeć się temu jak ma się on do zaangażowania w inne zachowania ryzykowne. We wciąż nielicznych badaniach, analizuje się, czy zaangażowaniu w seksting towarzyszy także zaangażowanie w inne zachowania ryzykowne. Benotsch i in. (2013) zrealizowali badania na dużej próbie studentów (w wieku 18-25) lat sprawdzając w jakim stopniu ci, którzy wskazują na zaangażowanie w seksting angażowali się dodatkowo w wybrane zachowania związane z przyjmowaniem substancji psychoaktywnych i zachowania seksualne offline. Wyniki wskazują, że osoby raportujące zaangażowanie w seksting jednocześnie statystycznie częściej niż inne osoby, wskazywały na używanie w ostatnim czasie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych, jak i nielegalnych (marihuana, ecstasy, kokaina). Osoby podejmujące seksting wskazywały też częściej zaangażowanie w ryzykowne zachowania seksualne takie jak, wielu seksualnych partnerów w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badanie, seks pod wpływem alkoholu lub narkotyków, seks bez zabezpieczenia. Wyższe wskaźniki u tych osób, w porównaniu z osobami, które nie angażowały się w seksting, dotyczyły także seksualnych zachowań ryzykownych raportowanych w całym życiu. Warto tu zauważyć, że zarówno ryzykowne zachowania seksualne, jak i używanie substancji psychoaktywnych powiązane były stanowczo bardziej z czynnym sekstingiem (wysyłaniem treści), niż jedynie ich otrzymywaniem (Benotsch i in., 2013). Warto zauważyć, że zależność między sekstingiem i zachowaniami ryzykownymi stwierdzana była nawet wtedy, gdy kontrolowane były inne zmienne, np. zmienne socjodemograficzne.

Implikacje dla profilaktyki sekstingu

Przedstawione wyżej skrótowo aktualne ustalenia naukowe dotyczące sekstingi pozwalają sformułować założenia i kwestie istotne dla praktyki profilaktycznej. Do najważniejszych należy tu zaliczyć następujące obszary:

1. Analizując potencjalne rozwiązania profilaktyczne należy dobrze rozważyć perspektywę różnicującą. Jak wskazano wcześniej seksting to tak naprawdę bardzo rozmyte zjawisko, którego interpretacja jako normy lub zjawiska ryzykownego zależy od tego kogo dotyczy (osoby dorosłe versus małoletnie, znane sobie i nieznane), kontekstu (w związku lub nie) oraz charakteru samych wysyłanych treści). Warto więc jasno zdefiniować, co i kiedy będzie w działaniach profilaktycznych oceniane ujemnie oraz jakie z tego mogą wynikać rekomendacje dla użytkowników mediów.
2. Warto poddać refleksji treść kampanii społecznych w kontekście przekazów w sferze wartości. W szczególności idzie tu o sytuację, gdzie przekaz wprost, czy nie wprost przenosi całą odpowiedzialność za negatywne efekty sekstingu na osobę, która wysłała treści, a nie na tą, która takie treści upubliczniła. Oczywiście warto komunikat wyważyć. Nie wydaje się rozsądna rezygnacja z treści związanych z tym elementem przeciwdziałania wiktyimizacji, którym może zapobiec sama

ofiara. W szczególności idzie tu przykładowo o umieszczanie treści erotycznych lub paraerotycznych w przestrzeni publicznej internetu, np. w portalach społecznościowych.

3. Seksting, szczególnie w poważniejszych, najbardziej ryzykownych formach występuje raczej jako konglomerat wraz z innymi zachowaniami ryzykownymi (także tymi tradycyjnymi, jak np. używanie substancji psychoaktywnych). Należy zatem uznać za standard rozpoznanie w przypadku młodych ludzi doświadczających problemów, nie tylko sfery offline, ale także sfery funkcjonowania online oraz potencjalnych ryzyk towarzyszących w tej sferze.
4. Rozwiązania profilaktyczne muszą uwzględniać perspektywę samych młodych ludzi. Warto tu zauważyć, iż podejmując problematykę sekstingu, wkraczamy nie tylko w obszar zagadnienia tego akurat zachowania ryzykownego, ale także w szerszy rozumiany obszar pierwszych relacji o charakterze miłosnym i erotycznym. Wymaga to rzeczywistego zrozumienia problemów oraz przemyślanych, nieofensywnych działań – tak aby aktywności o charakterze profilaktycznym nie przyniosły więcej szkody niż pożytku.
5. Potrzebne jest więcej badań naukowych, szczególnie w perspektywie jakościowej. Ich wyniki powinny pozwolić na pogłębione rozumienie kontekstu zaangażowania w seksting w kontekście jego roli w związkach i normach grupowych, w szczególności wśród adolescentów.

Literatura

- Benotsch, E. G., Snipes, D. J., Martin, A. M., & Bull, S. S. (2013). Sexting, substance use, and sexual risk behavior in young adults. *The Journal of Adolescent Health: Official Publication of the Society for Adolescent Medicine*, 52(3), 307–313. <http://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.06.011>
- Davidson J. (2014) *Sexting. Gender and Teens*, Rotterdam: Sens Publishers.
- Konarska-Wrzosek V. (2013) *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa: LEX.
- Lounsbury, K., Mitchell, K. J., Finkelhor, D. (2011). The true prevalence of „sexting”. *Crimes against children research Centre*. www.unh.edu.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Jones, L. M., Wolak, J. (2012). Prevalence and Characteristics of Youth Sexting: A National Study. *Pediatrics*, 129(1), 13–20.
- Pyżalski J. (2012) *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Temple, J. R., Jonathan, A. P., Van Den Berg, P., Le, V. D., McElhany, A., Temple, B. W. (2012). Teen Sexting and Its Association With Sexual Behaviors. *Arch. Pediatr Adolesc Med*, 166(9), 828–833.
- Wojtasik, Ł. (2014). Seksting wśród dzieci i młodzieży. Dziecko krzywdzone. *Teoria, badania, praktyka*, 13(2).
- Wójcik Sz., Makaruk K. (2014) *Seksting wśród polskiej młodzieży*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.